

SANDE, Felix vande (Mechelen 9 november 1824 – Koekelberg 11 maart 1890).

Kwam in 1841 naar Brussel als onderwijzer, trad in 1848 in dienst van de Koninklijke Bibliotheek en was van 1851 af bibliothecaris van de Brusselse balie. Vande Sande was vooral actief binnen de Brusselse toneelwereld. Samen met Jacob Kats streefde hij naar Nederlandstalig theater en de uitbouw van een professionele schouwburgorganisatie in de hoofdstad.

Als acteur debuteerde Vande Sande in 1843. Weldra was hij toneelmeester van het toneelgezelschap **De Wijngaerd**, waar hij vanaf 1844 acteerde. Onder zijn leiding werkten sinds 1851 de belangrijkste Brusselse gezelschappen samen in de Vereenigde Tooneelliefhebbers of de Vereenigde Tooneellisten. Van 1853 tot 1854 was hij gastacteur bij het Na-

tionaal Tooneel te Antwerpen. Met Kats stichtte hij er Het Tooneel der Volksbeschaving (1853-1859), met P.J. Mulders deed hij een poging om tot een Vlaamse Opera te komen (1865) en in 1867 richtte hij het Nationaal Tooneel te Mechelen op.

In de jaren 1860-1864 gaf Vande Sande tientallen voorstellingen met zijn met P. Gassée opgerichte Vlaamsch Kunst-Verbond (1860-1866) en in 1875 was hij de eerste directeur van de naamloze vennootschap die in de Alhambraschouwburg ging spelen. Hij werd de eerste directeur van de Koninklijke Vlaamse Schouwburg, maar nam al in 1876 ontslag. Het was hem niet zozeer te doen om artistieke stijl of culturele vooruitgang, maar om een didactisch apparaat in het Nederlands dat voor de gewone man schoonheid, vermaak en vooral wijsheid te bieden zou hebben. Deze didactische bedoeling karakteriseerde hem ook als auteur. Moeizaam schrijver en humanitair bewogen, schreef hij in boekentaal sentimentele geschiedenisjes, met wankelende psychologische bouw, maar zonder het grote spektakeleffect van zijn meeste tijdgenoten. In felle contrasten verkondigde hij een voorzichtig bewustzijn van sociale gevoeligheden en maatschappelijke onrust. De V.B. werd gebruikt voor sentimenteel heroïsme, dat defensief gericht was en de sociale realiteit van een verfransend Brussel reflecteerde. Politiek-maatschappelijke problemen (bijvoorbeeld het bankwezen) werden opvallend zwak beoordeeld, maar zijn toneelstuk *Onder de schoolwet* (1881) is als tijdsdocument uiterst belangrijk en in de dramatische letterkunde van Zuid-Nederland uniek. Stilistisch schreef hij geleidelijk naar het realisme toe en kondigde hij de theaterstijl van N. de Tière en L. Scheltjens intuïtief aan.

Vande Sande was ook op andere terreinen actief in de V.B.

In 1866 stichtte hij het weekblad *Het Volk* dat de V.B. verdedigde en propageerde en de sociaal-economische wantoestanden aankloeg. Daarnaast werkte hij van 1869 tot 1874 onder de schuilnaam van Pandoer mee aan het weekblad *De Zweep*. Vande Sande ijverde voor eenheid onder de Vlaamsgezinden. Hij was een van de stichters van het Vlaamsch Midden-Comiteit (1849) en zijn naam, samen met die van Hendrik Conscience en Eugene E. Stroobant, stond vermeld op een Vlaamse eenheidslijst die bij de parlamentsverkiezingen voorgedragen zou worden. De voorgestelde kandidaten trokken zich echter terug. In 1877 richtte hij het blad *De Vrije Vlaming* op dat de bedoeling had de eenheid in de V.B. te bevorderen. Er verschenen echter slechts enkele nummers.

WERKEN: Artikelen in *De Zweep*; *De Vrije Vlaming*; *Het Volk*; – *Het vijfde rad van den wagen*, 1869; – *Geef ons heden ons dagelijksch brood!*, 1870; – *Leid ons niet in bekoring*, 1870; – *Maagdelieve*, 1873; – *De jenever*, 1873; – *Kermisklok! doodsklok!*, 1873; – *De geldwolven*, 1881; – *De beste broodwinning*, 1883; – *Opvoeding*, 1883; – *'t Luilekkerland en 't land van Kazand*, 1885.

LITERATUUR: E. Gubin, *Bruxelles au XIXe siècle: berceau d'un*

flamingantisme démocratique (1840-1873), 1979; – id., ‘Sande, Felix vande’, in NBW, VIII, 1979.

ILLUSTRATIE(s), zie: Koninklijke Vlaamse Schouwburg.

CARLOS TINDEMANS* EN SAM VAN CLEMEN